

Kielestä puhuminen lain valmisteluvaiheen pöytäkirjoissa

Salli Kankaanpää

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

I artikeln analyseras på vilket sätt man talar om språket i lagförslagen i protokoll från lagberednings-skedet. Materialet omfattar 20 arbetsgruppsprotokoll från det första skedet av beredningen av lagen om bostadsaktiebolag under åren 2004–2005. De diskussioner i protokollen som berör språket och innehållet i lagförslaget överlappar ofta varandra och det är innehållet som betonas, även om det också förekommer kommentarer som tydligt har att göra med språket. Kommentarer om språket berör framför allt termer och ordval i allmänhet, men också mer omfattande konstruktioner. I protokollen föreslås att ordvalet ska göras mer enhetligt, exakt och klart, och det förekommer diskussioner kring definitionen av begrepp och överensstämmelsen mellan form och innehåll. Analysen av protokollen bekräftar uppfattningen att medvetna språkliga lösningar görs redan i ett tidigt skede av beredningen av en lag.

Avainsanoja: säädösteksti, lakikieli, lainvalmistelu, kielestä puhuminen, pöytäkirjat

1 Johdanto

Tämän artikkelin aiheena on, miten kielestä puhutaan lain valmisteluvaiheen pöytäkirjoissa. Artikkelin on osa Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tutkimus- ja kielenhuoltohanketta Sädöstekstin muotoutuminen, joka on alkanut keväällä 2007 (ks. Piehl, Räsänen & Kankaanpää 2009). Koko hankkeen tavoitteena on saada tietoa lakitekstin synnystä prosessina ja laista tekstilajina seuraamalla säädöstekstin muotoutumista koko lainsäädäntöprosessin ajan. Hankkeessa tuotetaan tietoa säädösten kielellisistä ratkaisuista sekä siitä, miten kielellisiin ratkaisuihin lainsäädäntöprosessissa päädytään. Tuloksia hyödynnetään vastedes säädösten kielen kehittämisessä ja kielenhuollossa, ja jo hankkeen kuluessa tutkijat kielen asiantuntijoina auttavat selkeyttämään aineistona olevan asunto-osakeyhtiölain kieltä.

Tässä artikkelissa valaisen säädöstekstin kielellistä muotoutumista analysoimalla hankkeen yhtä osa-aineistoa, asunto-osakeyhtiölain ensimmäisen valmisteluvaiheen pöytäkirjoja.

2 Tutkimusongelmat, aineisto ja menetelmät

Lakia valmistelleen työryhmän mietintö asunto-osakeyhtiölaiksi ja sen perusteluiksi oli jo valmistunut, kun tutkijat tulivat valmisteluun mukaan. Valmistelun ensimmäisestä vaiheesta vuosilta 2004–2006 aineistoksi saatiin kuitenkin mietinnön lisäksi siitä annetut lausunnot sekä valmisteluryhmän kokousten pöytäkirjat. Kaikkiaan tältä ajalta on 27 pöytäkirjaa, ja tämän artikkelin aineistona on niistä 20 ensimmäistä (vuosilta 2004–2005).

Keskityn lainvalmistelijoiden keskenään tekemiin kielellisiin ratkaisuihin ja niiden perusteluihin. Tutkittavina ovat seuraavat kysymykset:

- Otetaanko lain valmistelussa sisällön ohella ylipäänsä kantaa kieleen?
- Kuinka tietoisesti kielestä puhutaan?
- Mitä kielen ilmiöitä käsitellään ja miten niihin otetaan kantaa?
- Erotetaanko kieltä koskevat kommentit sisältöä koskevista, vai esitetäänkö myös ne pikemminkin sisältöä koskevinä?

Analysoin lainvalmistelijoiden puhetta kielestä sellaisena, kuin se ilmenee lainvalmistelukokousten pöytäkirjoista. Etsin pöytäkirjoista kohtia, joissa puhutaan tekeillä olevan asunto-osakeyhtiölain kielestä, ja luokittelen näitä kohtia aihepiireittäin. Teen sisällön analyysin tueksi myös kielellis-retorista analyysia siitä, mitä ja miten kielen ilmiöistä pöytäkirjoissa puhutaan (vrt. esim. Heikkinen, Hiidenmaa & Tillilä 2000: 272–274; Mäntynen 2003).

Pöytäkirjoissa referoidaan kokouskeskustelua, ja niistä saa kuvan kokouksessa käsitellyistä aiheista ja kokouksen sisällöstä. Sen sijaan ne eivät anna tietoa siitä, millaisia ilmauksia käyttäen kokouksessa on puhuttu, sillä pöytäkirjoissa ei siteerata käytettyjä puheenvuoroja sellaisinaan. Yhtäältä pöytäkirjan kieli on sen kirjoittaneen, kokouksen sihteerinä kulloinkin toimineen henkilön kieltä; pöytäkirjojen sihteerimerkintöjen perusteella aineiston pöytäkirjat ovat kahden eri henkilön kirjoittamia. Toisaalta pöytäkirja on

institutionaalinen teksti, joka edustaa tiettyä tekstilajia (esim. Sarangi & Roberts 1999, Heikkinen ym. 2000), ja sellaisena aineistoni pöytäkirjoja analysoin. Pidän siis pöytäkirjojen kielellisiä valintoja tuloksena monista kontekstuaalisista seikoista, joista kirjoittajan henkilö on vain yksi eikä edes olennaisin (vrt. kuitenkin Puro-Aho 2004).

3 Havaintoja kieleen liittyvistä puheenaiheista

Kokouspöytäkirjat ovat kuvaus tai tiivistys tietystä kielenkäyttötilanteesta: kokouksesta ja siinä käydystä keskustelusta. Aineistoni lainvalmistelupöytäkirjoissa referoidaan, mitä lainvalmistelukokouksessa on puhuttu tekeillä olevan lakiehdotuksen ja sen perustelujen sisällöstä ja kielestä. Niissä käsitellään odotuksenmukaisesti ennen kaikkea lain sisältöä: mitä ja mistä asioista laissa pitäisi säätää. Pöytäkirjoissa on kuitenkin runsaasti kohtia, joissa puheena on tekeillä olevan lakiehdotuksen tai sen perustelujen kieli. Nämä kohdat ovat tunnistettavissa mm. siitä, että pöytäkirjassa esiintyy kielen rakenneosaan tai muuhun metakieliseen käsitteeseen viittaava substantiivi, kuten *sana*, *termi*, *ilmaisu*, *sanamuoto*. Keskityn tässä artikkelissa kohtiin, joissa puheena on nimenomaan lakiehdotuksen eikä niinkään sen perustelujen kieli. Tavallisinta on puhe lakiehdotuksen sanastosta, jota käsitellään pöytäkirjoissa useilta kannoilta, mutta myös muihin kielen aineksiin kiinnitetään huomiota. Lisäksi pöytäkirjoissa käsitellään laajempiin tekstirakenteisiin liittyviä seikkoja, kuten lakitekstin esittämisjärjestystä (esim. pykälän siirtämistä toiseen kohtaan lukua), sekä lyönti- ja muita ilmeisiä kirjoitusvirheitä, mutta rajaan keskustelun näistä aiheista jo tilasyistä artikkelini ulkopuolelle. Seuraavassa analysoin pöytäkirjoihin sisältyvää puhetta kielestä aihepiireittäin.

Ilmausten yhtenäistäminen. Toistuva aihe lainvalmistelupöytäkirjoissa on termien ja muiden ilmausten yhtenäisyys niin muodon kuin merkityksen näkökulmasta. Yhtenäisyyttä pidetään pöytäkirjoissa tavoiteltavana asiana, ja ilmauksia verrataan saman lainkohdan, saman lain tai muiden lakien vastaaviin ilmauksiin sekä lain käsittelemällä erikoisalalla vakiintuneeseen termistöön.

Esimerkissä 1 puhe muodon yhtenäistämisestä koskee verbifraasin tarkkaa muotoa lain tietyssä kohdassa (joka ilmaistaan paikan adverbialilla *UAOYL 10§:ssä*) verrattuna toisen lain vastaavaan fraasiin:

- (1) Todettiin, että uudessa osuuskuntalaissa käytetään sana[a] omiaan eikä omansa tuottamaan. *UAOYL 10§:ssä sana[n] ”omansa” voisi muuttaa sanaksi ”omiaan”*. [17/05 s. 9.]

Vaikka muutettavaksi ehdotettava kielenaines nimetään sanaksi (*sana ”omansa”, sanaksi ”omiaan”*) eikä (sana)muodoksi, kyse on sanan *oma* tietyn kieliopillisen muodon (yksikön tai monikon akkusatiivi + 3. persoonan possessiivisuffiksi) korvaamisesta saman sanan toisella muodolla (monikon partitiivi + 3. persoonan possessiivisuffiksi) tietyssä fraasissa (*on omansa ~ omiaan tuottamaan*). Muutosehdotus esitetään konditionaalimuotoisessa modaalisessa nollapersonalauseessa ja sitä perustellaan edeltävän virkkeen referaatissa toisen lain (paikan adverbialilla *uudessa osuuskuntalaissa*) käytännöllä.

Esimerkissä 2a puheena on sananvalinnan yhtenäistäminen laissa (johon viittaa paikan adverbialilla *laissa*), esimerkissä 2b lainkohdassa (johon viittaa genetiivimäärite *Lainkohdan*) ja esimerkissä 2c pykälän eri kohdissa (joihin viitataan partisiipin tai lauseen paikan adverbialleilla *1 momentissa* ja *2 momentissa*):

- (2a) Pitkäaikaisten menojen kattamiseksi perittävästä vastikkeesta **käytetään laissa termiä ”rahoitusvastike” (ei pääomavastike)**. [11/05 s. 1.]
- (2b) Lainkohdan **ilmaisuja yhdenmukaistettava**: vastattava ”viivytyksettä” (ei viipymättä). [10/05 s. 1.]
- (2c) 1 momentissa puhutaan riittävästä ajasta ja 2 momentissa kohtuullisesta ajasta. **Jompi kumpi muutettava tai 2 momentissa oleva sana kohtuullinen voitaisiin jopa kokonaan poistaa**. Työryhmä esitti, että pykälä muutetaan niin, että **1 momentissa oleva sana riittävä muutetaan kohtuulliseksi ja 2 momentissa sana kohtuullinen pidetään**. [13/05 s. 5.]

Esimerkissä 2b yhdenmukaistamisen vaatimus esitetään suoraan toisin kuin esimerkissä 2a, jossa vain kielletään toisen vaihtoehdoisen termin käyttö. Esimerkissä 2c aluksi vertaillaan toisiinsa kahdessa eri momentissa käytettyjä nominilausekkeita, joissa samalla substantiivilla on eri adjektiivimäärite. Sen jälkeen esitetään keskenään vaihtoehdoisina vaatimus jommankumman adjektiivin muuttamisesta ja mahdollisuus poistaa toinen adjektiiveista. Lopuksi referoidaan lainvalmistelutyöryhmän esitystä, jonka mukaan toinen käsitellyistä adjektiiveista muutetaan samaksi kuin toinen.

Esimerkissä 3 referoidaan keskustelua termin muodosta ja ehdotetaan termin tarkistamista:

- (3) 3 § 3 momentin kohdalla **mietittiin, onko oikea termi hyvä rakennustapa vai hyvä rakentamistapa. Termi tarkistetaan.** [13/05 s. 3.]

Kokouksen osallistujien verbaalista toimintaa kuvataan verbillä *mietittiin* ja referaatti esitetään kysyvän sivulauseen vaihtoehtokysymyksessä (*onko oikea termi hyvä rakennustapa vai hyvä rakentamistapa*). Tämä ilmaisee suhdeprosessia, jonka toinen osapuoli *oikea termi* viittaa kielelliseen käsitteeseen ja toinen esittää suhteen toiseksi osapuoleksi kaksi disjunkttiivisella konjunktiolla *vai* rinnastettua, tiettyihin adjektiivietumääräite *hyvä* + yhdysnomini -muotoista ilmausvaihtoehtoa (*hyvä rakennustapa vai hyvä rakentamistapa*). Se, että mietittävänä on nimenomaan tekeillä olevan lakiehdotuksen termi, ilmaistaan miettimisprosessin olosuhteena olevalla adverbialilla, joka viittaa tietyn lainkohdan käsittelyyn pöytäkirjan kuvaamassa kokouksessa (*3 § 3 momentin kohdalla*). Jälkimmäisessä virkkeessä (*Termi tarkistetaan*) esitetään kokouksen päätös tai ehdotus siitä, miten esiin tulleet kielellinen ongelma ratkaistaan. Vaikka ehdotusta ei suoraan perustella, perustelu käy ilmi vaihtoehtokysymyksen sanaan *termi* liittyvästä arvottavasta adjektiivista *oikea*. Tarkoitus on siis valita vaihtoehtoisista ilmauksista vakiintunut, esimerkiksi rakennusalan standardin mukainen ja siten oikeana pidetty. Kyse on siten termin yhtenäistämisestä erikoisalan käytännön mukaiseksi.

Esimerkeissä 1–3 puhutaan sananvalinnan tai muodon yhdenmukaistamisesta. Sen sijaan esimerkeissä 4a ja 4b puheena on termien käsitteellinen yhdenmukaisuus. Esimerkissä 4a tavoitteeksi esitetään tekeillä olevassa lakiehdotuksessa käytettyjen termien sisällöllinen yhtenäisyys suhteessa muuhun lainsäädäntöön, kun taas esimerkissä 4b referoidaan kokouksen vaatimusta ottaa tekeillä olevassa laissa huomioon toisen lain mahdollisen termimuutoksen aiheuttama käsitejärjestelmän muutos:

- (4a) s. 8 kohta 5) **AOYL:ssa käytettävien termien** (kunnossapito, perusparannus, uudistus, lisärakentaminen jne.) **tulisi sisällöltään vastata muussa lainsäädännössä käytettyjä samoja termejä**, määrittely perusteluissa? [3/04 s. 2.]
- (4b) Todettiin, että **mikäli tilintarkastuslakia muutetaan niin, että termi tilintarkastaja[a] koskee vain ammattitilintarkastajaa niin 8 lukua asunto-osakeyhtiölaissa tulisi silloin muuttaa yhteensopivaksi**. Esimerkiksi 5 §:n otsikko olisi ”velvollisuus valita tilintarkastaja” eikä ”velvollisuus valita hyväksyttyä tilintarkastajaa”. [16/05 s. 2.]

Käsitteiden määrittely. Lainvalmistelupöytäkirjoissa pohditaan merkitystä myös käsitteiden määrittelyn näkökulmasta. Esimerkeissä 5a ja 5b referoidaan keskusteluja käsitteiden rajaamisesta:

- (5a) Työryhmä **pohti** myös **varsinaisen virheen määritelmää**. Esimerkkinä käytettiin mm. pintamateriaalin epätasaisuutta. **Milloin on kyse virheestä ja milloin ei**, sekä kuka siitä vastaa. [13/05 s. 2.]
- (5b) **Keskusteltiin** välttämätön – hyödyllinen -**käsitteiden rajanvedon vaikeudesta**. [1/04 s. 2.]

Esimerkissä 6a vertaillaan toisiinsa käsitteen kahta, eri laeissa esitettyä määritelmää ja arvioidaan niistä toinen tekeillä olevaan lakiin sopivammaksi. Esimerkissä 6b referoidun kokouskeskustelun aiheena on uuden käsitteen (*asukasvalvoja*) määrittely suhteessa olemassa olevan käsitteen (*tilintarkastaja*) määritelmään.

- (6a) Todettiin, että tämä lähipiiripykälä on kirjoitettu osuuskuntalain eikä osakeyhtiölain pohjalta. **Todettiin, että osuuskuntalain lähipiirin määritelmä soveltuu paremmin asunto-osakeyhtiölakiin kuin osakeyhtiölain mukainen määritelmä**. [17/05 s. 3.]
- (6b) **Keskusteltiin asukasvalvojan termistä; onko tehtävät määriteltävä samalla tavalla kuin tilintarkastajan tehtävät vai olisivatko asukasvalvojan tehtävät ainoastaan yhtiön hallinnon valvomista**. Esitettiin pohdittavaksi, että asukasvalvojan (jota terminä tulee siis vielä harkita) velvollisuuksiin ei kuuluisi tilintarkastuskertomuksen tekeminen vaan ainoastaan hallinnon tarkistaminen. [16/05 s. 1.]

Sananvalinnan täsmentäminen. Pöytäkirjoissa puhutaan myös sananvalinnan muuttamisesta täsmällisemmin haluttua merkityssisältöä kuvaavaksi. Esimerkissä 7 ehdotetaan sanan *kunnossapitovastuu* korvaamista sanalla *kunnossapidon kustannukset* ja samalla siirtymistä käsitteestä sen lähikäsitteeseen:

- (7) Todettiin, että kunnossapitovastuussa on aina viime kädessä kysymys nimenomaan kunnossapidon kustannuksista. Myös **lain terminologiaa voisi vastaavasti täsmentää**. [2/04 s. 2.]

Ehdotus esitetään nollapersoonaisella modaaliverbilauseella *lain terminologiaa voisi vastaavasti täsmentää*. Sitä perustellaan edellisessä virkkeessä referoimalla kokouskeskustelua, jonka mukaan käsite *kunnossapitovastuu* käytännössä reaalistuu käsitteenä *kunnossapidon kustannukset*. Esimerkeissä 8a–c ehdotetaan käsitteen korvaamista laajemmalla käsitteellä:

- (8a) Ehdotetun 2 § 1 momentin 4)-kohdan ”palvelu” tulisi muuttaa ”hyödykkeeksi” (kattaa sekä tavaran että palvelun). [10/05 s. 2.]
- (8b) 3 momentin mukaan; ”muu liiketapahtuma, joka vähentää yhtiön varoja tai lisää sen velkoja ilman liiketaloudellista perustetta, on laitonta varojenjako.” Sana liiketapahtuma haluttiin poistaa tai muuttaa. Päätettiin poistaa sana liiketapahtuma ja lisätä sana toimenpide. Pykälän sanamuoto olisi seuraavanlainen; ”Muu toimenpide, joka vähentää yhtiön varoja tai lisää sen velkoja ilman liiketaloudellista perustetta, on laitonta varojenjako.” [17/05 s. 1.]
- (8c) Päätettiin poistaa koko luvusta sana ”perusparannus”. Jatkossa puhuttaisiin osakkeenomistajan tai yhtiön muutostyöstä. Työryhmä perusteli tämän muutoksen sillä, että kaikki uudistukset/muutostyöt ei tarvitse olla parannuksia. [17/05 s. 10.]

Esimerkissä 8a muutosehdotuksen perusteena toimii sulkeissa oleva huomautus hyperonyymien laajemmasta merkitysalasta. Esimerkissä 8b muutosta perustellaan kokouksen osallistujien halulla poistaa tai muuttaa yläkäsitettä ilmaiseva sana. Esimerkissä 8c referoidaan kokouksen osallistujien esittämää perustelua (*työryhmä perusteli – –*), jollaiseksi esitetään se, ettei muutettava ilmaus vastaa merkitykseltään (perusparannus on sananmukaisestikin jonkinlainen parannus) lakiin haluttua sisältöä (lain tarkoituksena ei ole sanoa, että muutostyön pitäisi olla parannus) eikä reaali maailmassa vallitsevaa asiantilaakaan (muutostyö ei välttämättä ole parannus).

Lauseiden muotoilu sisältöä vastaavaksi. Pöytäkirjoissa käytetään kielenaineisiin viittaamassa myös ilmausta *sanamuoto*. Sillä viitataan tekeillä olevan lakiehdotuksen lauseiden muotoiluun erittelemättä sen tarkemmin, mitä lauseen rakenteellisia ominaisuuksia tarkoitetaan; kyse voi olla vain sanan vaihtamisesta toiseksi kuten edellä esimerkissä 8b. Sanamuodon muutosten syynä ei yleensä ole vain tekstin kielellinen parantaminen vaan se, että lain sisältöä halutaan muuttaa (esim. 9a ja 9b):

- (9a) Kannatusta sai säännöksen **sanamuodon painottaminen sen suuntaisesti, että yhtiön suostumuksella osakas voi tehdä muutostöitä myös yhtiön hallinnassa olevissa tiloissa.** Yhtiö ei saa evätä suostumustaan tällaiseen muutokseen, jos... (=muistiossa mainitut perusteet). [1/04 s. 2.]
- (9b) Kuka vastaa parkettilattian alla olevasta tasoitusmateriaalista esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa pintamateriaalin alle on jäänyt tasoitus laittamatta. Nykyisen oikeuskäytännön mukaan tasoitukset ovat pintamateriaalia ja siten osakkaan vastuulla. Voisiko kuitenkin uudessa laissa nämä tasoitukset jäädä yhtiölle? **Sanamuoto voisi olla; uloimman pinnan alla oleva tasoite on yhtiön vastuulla.** [13/05 s. 2.]

Esimerkki 9b on myös esimerkki siitä, että pöytäkirjoissa ehdotetaan lauseille tiettyjä muotoiluja sanasta sanaan (*Sanamuoto voisi olla; uloimman pinnan alla oleva tasoite on yhtiön vastuulla*). Termin *sanamuoto* käyttö ja tietyn muotoilun ehdottaminen osoit-

taa tietoisuutta siitä, että kielellinen ilmaus on tarkoitettun sisällön ilmaisun kannalta olennainen. Esimerkissä 10a puhutaan vastaavasti sanamuodon tarkistamisesta, esimerkissä 10b sanamuodon täsmentämisestä ja esimerkissä 10c sanamuodon pohtimisesta:

- (10a) **Tarkistettiin pykälän sanamuoto niin, ettei pykälän tarkoitus muuttuisi** niin, että yhtiökokous ei enää olisi yleistoimivaltainen elin. Esitetyn pykälän sanamuoto todettiin olevan sama kuin nykyisessäkin laissa. [13/05 s. 5.]
- (10b) Yhtiön kunnossapitovastuuta rakenteesta tulisi tarkentaa: esimerkiksi **lainkohdan sanamuotoa** ”rakenteesta johtuvista sisäpuolisista vioista” **voitaisiin täsmentää** lisäämällä siihen myös itse rakenteet. [2/04 s. 1.]
- (10c) 4 momentin osalta työryhmä **pohti ehdotukse[n] sanamuotoa**: ”Yhtiö on lisäksi velvollinen pitämään kunnossa asentamansa tai vastuulleen hyväksymänsä lämmitys-, sähkö-, tiedonsiirto-, kaasu-, vesi-, viemäri-, ilmanvaihto- ja muut sen kaltaiset järjestelmät.” Työryhmä pohti, mikä on yhtiön vastuu, mikäli osakas tekee jälkikäteen korjaustyötä, esimerkiksi vaihtaa vanhan kupariputken uuteen samanlaiseen. [13/05 s. 1.]

Ilmausten selkeyttäminen. Analysoimissani lainvalmistelupöytäkirjoissa kielellisiä muutoksia perustellaan usein selkeyden tai selvyiden lisäämisellä. Esimerkissä 11a ilmausten yhdenmukaistamista ei vielä sinänsä pidetä tarpeellisena, vaan muutostarpeen kriteeriksi asetetaan mahdolliset selvyiden vaatimukset. Esimerkissä 11b lauseen uudelleenmuotoilua perustellaan selvyydellä ja esimerkissä 11c selkeydellä ja helpommalla luettavuudella. Esimerkissä 11d taas perusteluna muutokselle on muutettavan lauseen sekavuus.

- (11a) yhdenmukaistetaan muutostyöstä lakitekstissä käytettäviä ilmauksia, **mikäli se on selvyiden vuoksi tarpeen** [4/04 s. 1.]
- (11b) - c.2 §: **muutetaan selvyiden vuoksi ensimmäisen virkkeen ensimmäinen lause muotoon:** ”--- on kuitenkin suostuttava---” [4/04 s. 2.]
- (11c) Työryhmä pohti sitä, **voisiko lainkohdan sanamuotoa muuttaa niin, että se olisi selkeämpi ja helpommin luettava.** Voisiko sanamuoto esimerkiksi olla; – –. [14/05 s. 3.]
- (11d) 1 momentissa on kirjoitusvirhe. – – Todettiin myös, että **pykälän ensimmäinen lause muutenkin on sekava.** Muutetaan seuraavanlaiseksi; – –. [14/05 s. 6.]

Puhetta kielestä vai sisällöstä? Kielestä puhuttaessa lainvalmistelupöytäkirjoissa käytetään usein suoraan kieleen viittaavia substantiiveja, kuten *termi*, *terminologia*, *sana*, *ilmaisu* ja *sanamuoto*. Nämä esiintyvät kieltä koskevissa muutosehdotuksissa kohteina materiaalisissa (esim. verbien *poistaa*, *pitää*, *muuttaa*, *lisätä* objekteja) tai mentaalisisä materiaalisissa prosesseissa (esim. verbien *tarkistaa* ja *täsmentää* objekteja). Samoja substantiiveja käytetään kuitenkin myös puhuttaessa sisällöstä. Esimerkiksi *sana* ja *lause* esiintyvät samojen materiaalisten verbien objekteina puhuttaessa lakiehdotuksen

sisällön muuttamisesta. Tällöin niillä viitataan tekstin tiettyyn kohtaan aivan niin kuin sanoilla *kohta*, *kappale*, *momentti* (esimerkit 12a–c):

- (12a) **2 momentista poistetaan sana** ”painettuna”. Perusteluissa voisi todeta miksi poiketaan nykyisestä AOYL:sta. [17/05 s. 9.]
- (12b) **Kolmas kappale, s. 7: lisätään loppuun lause** ”jos vastauksesta ei muuta ilmene.” [20/05 s. 3.]
- (12c) 8§ Osakkeenomistajan oikeus saada tietoja
 - **2 momentin 2 kohta poistetaan.**
 - Samaten **3 momentin viimeinen lause** koskien viittausta arvopaperimarkkinalakiin **poistetaan.** [16/05 s. 5.]

Pelkästään siitä, että käytetään kielenainekseen mahdollisesti viittaavaa ilmausta, ei siis voi varmasti päätellä, että puheena olisi pikemminkin kieli kuin sisältö. Pöytäkirjoissa saatetaan kuitenkin myös eksplisiittisesti osoittaa, että muutosta pidetään kielellisenä eikä sisällöllisenä. Esimerkeissä 13a ja 13b ehdotettu muutos on täsmälleen sama, tietyn sanan korvaaminen toisella. Esimerkistä 13a ei kuitenkaan voisi yksinään päätellä, onko ehdotettu muutos ensisijaisesti sisällöllinen (jolloin kyse olisi ensisijaisesti asiasisällön muuttamisesta) vai kielellinen (jolloin kyse olisi ensisijaisesti sananvalinnasta). Sen sijaan esimerkissä 13b muutoksen luonnetta selvennetään nimeämällä se *kielelliseksi muutokseksi*:

- (13a) Sana raukeaminen pois, korvataan sanalla kieltäminen. [13/05 s. 5.]
- (13b) **Kielellinen muutos**; muutostyön raukeaminen pois ja tilalle muutostyön kieltäminen. [13/05 s. 4.]

Esimerkissä 14 keskustelun aihe taas nimetään sekä kieleen että sisältöön liittyväksi:

- (14) 2 momentin kohta 9:n **sanamuoto/sisältö pohdittiin**. Mitä tarkoitetaan käyttöoikeuden luovuttamisella? Tarvitaanko myös 2/3 määränemmistö yhtiön hallinnassa olevan tilan vuokraamiseen? – Kohta on tarkennettava niin, että kohdassa kerrotaan minkäänlaisesta käyttöomaisuuden luovutuksesta on kyse. [14/05 s. 5.]

Erityisen paljon lakiehdotuksen kieltä koskevia kommentteja on niissä pöytäkirjoissa, joiden kuvaamissa kokouksissa on käsitelty ehdotuksen viimeistä luonnosta. Yhtenä pöytäkirjojen puheenaiheena on myös se, missä vaiheessa lainvalmisteluprosessia kieleen erityisesti kiinnitetään huomiota:

- (15) Keskusteltiin siitä, onko seurantaryhmälle tarkoituksenmukaista esittää pykäläehdotuksia arvioitavaksi vielä tässä vaiheessa, sillä ne herättävät joka tapauksessa ihmisissä herkästi kritiikkiä, ja työryhmän käsittelyssä juuri **pykälien sanamuotojen hiominen on toistaiseksi jätetty vähäisimmälle huomiolle.** [7/04 s. 1.]

Pöytäkirjat siis osoittavat, että lainvalmistelijat ovat hyvinkin tietoisia siitä, että heidän työnsä kohdistuu niin sisältöön kuin kieleen. Säädöstekstin muotoutuminen -hankkeen jatkuessa on tarkoitus vielä haastatella lainvalmistelijoita sen selvittämiseksi, mitä pöytäkirjojen kohtia he itse pitävät kieltä käsittelevinä. Samalla saadaan kiinnostavaa tietoa siitä, mihin heidän näkemyksensä mukaan asettuu sisällön ja kielen raja.

4 Yhteenvetoa ja pohdintaa

Lain sisältö ilmaistaan kielellä, ja lainvalmistelu on siksi mitä suurimmassa määrin kielityötä. Ministeriöissä säädösten suomen kielen katsotaan kuuluvan nimenomaan valmistelijan vastuulle, eikä muuta kielenhuoltoa yleensä edes ole järjestetty (Seurantaraportti 2009: 267–270). Lainvalmistelijoista monet ovatkin taitavia ja monipuolisia kielenkäyttäjiä. Lainvalmistelupöytäkirjojen analyysi osoittaa, että lainvalmistelukokouksissa myös puhutaan valmisteltavana olevan lain kielestä. Puheenaiheina ovat ennen muuta termit ja muut sananvalintakysymykset mutta myös sanoja laajemmat rakenteet. Pöytäkirjoissa ehdotetaan ilmausten yhtenäistämistä, täsmentämistä ja selkeyttämistä, ja niihin sisältyy pohdintaa käsitteiden määrittelystä sekä ilmauksen ja sisällön vastaavuudesta.

Säädöstekstin muotoutuminen -tutkimus- ja kielenhuoltohankkeen myöhemmässä vaiheessa tutkija-kielenhuoltajat ovat kommentoineet asunto-osakeyhtiölakiehdotusta, jota aineistoni pöytäkirjojen kuvaamissa työryhmän kokouksissa vasta valmistellaan. Kielenhuoltajien kommentit ovat koskeneet enimmäkseen sanastoa sekä virke- ja lauserakennetta. Kommenteilla on pyritty lisäämään tekstin selkeyttä ja ymmärrettävyyttä erityisesti tavallisen, asunto-osakeyhtiössä asuvan kansalaisen kannalta. Siksi on kiinnitetty huomiota myös sanaston tuttuuteen sen lisäksi, että on käsitelty samoja aiheita kuin pöytäkirjoissakin eli täsmällisyyttä, yksiselitteisyyttä ja yhtenäisyyttä. Lause- ja virkerakennetta koskevissa parannusehdotuksissa on esitetty helpommin ymmärrettäviä vaihtoehtoja monenlaisille vaikeasti hahmotettaville tai monitulkintaisille rakenteille. (Ks. Piehl ym. 2009.)

Sekä lainvalmistelijat että kielenhuoltajat kiinnittävät huomiota selkeyteen ja täsmällisyyteen. Selkeys on yksi kolmesta hallintolaissa (2003: 9. §) hyvälle virkakielelle asetetusta vaatimuksesta (muut ovat asiallisuus ja ymmärrettävyys). Yksitulkintaisuus ja täsmällisyys puolestaan kuuluvat *Lainlaatijan oppaan* (1996: 121) mukaan lakikielen tavoiteltaviin ominaisuuksiin. Kielenhuoltajat painottavat kommentteissaan sanaston tuttuutta ja virkerakenteen yksinkertaisuutta. Nämä ominaisuudet mainitaan jo virkakielikomitean mietinnössä (Kieli ja virkakoneisto 1981) ja saman ajan virkakielioppaissa (Koivusalo & Nyberg 1980) hyvän viranomaiskielen tavoiteltavina piirteinä, jotka lähentävät virkakieltä yleiskieleen.

Osin yhteisistä aiheista huolimatta lainvalmistelijoilla ja kielenhuoltajilla on erilainen tapa tarkastella tekstiä. Lainvalmistelupöytäkirjojen puhe kielestä poikkeaa jo näkökulmaltaan kielen asiantuntijoiden kommentteista. Lainvalmistelussa olennaista on keskittyä lain sisältöön: siihen, mitä mistäkin asiasta säädetään. Tämä näkyy myös valmistelupöytäkirjoista. Niissä kieleen ja sisältöön liittyvät puheenaiheet usein limittyvät ja sisältö painottuu, vaikka myös selvästi kieleen liittyviä kommentteja on. Lainvalmistelijoiden kieleen ja sisältöön kohdistuvia kommentteja ei olekaan välttämätöntä erottaa toisistaan, sillä heillä on oikeus vaikuttaa sekä sisältöön että kieleen.

Kielenhuoltajien tehtävä taas on kommentoida vain kieltä mutta ei sitä, mitä mistäkin asunto-osakeyhtiöihin liittyvästä asiasta säädetään. Sanaston sekä lause- ja virkerakenteiden selkeyttäminen saattaa kuitenkin vaikuttaa myös tekstin merkitysvivahteisiin, kuten sisällön painotuksiin tai abstraktiotasoon. Lakitekstin selkeyden ja ymmärrettävyyden parantamiseksi kielenhuoltajien olisikin tehokkainta osallistua keskusteluun lain muotoiluista jo valmistelun varhaisessa vaiheessa eikä vasta lopuksi, jolloin lain sisältö ja painotukset on jo päätetty pitkällisen, usein monivuotisen ryhmytöksen tuloksena.

Lain kielen ymmärrettävyysohjelmat ovat pitkään olleet julkisen keskustelun kohteena, ja säästöjen kielen ymmärrettävyydessä on todettu olevan parantamisen varaa sekä soveltavien viranomaisten että kansalaisten kannalta. Vastikään asiaan on kiinnitetty huomiota myös hallitusohjelman seurantaraportissa, jossa ehdotetaan selvitettäväksi säädöskielen huollon järjestämisen vaihtoehtoja (Seurantaraportti 2009: 267–270).

Vaihtoehtoista päätettäessä on olennaista muistaa, ettei kieli ole vain pintasilausta, vaan kielikeskustelua joka tapauksessa käydään ja kielellisiä ratkaisuja tehdään koko lainsäädäntöprosessin ajan.

Lähteet

- Hallintolaki (2003) = Hallintolaki 434/2003.
- Heikkinen, Vesa, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (2000): *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kieli ja virkakoneisto 1981 = Kieli ja virkakoneisto. Virkakielikomitean mietintö. Helsinki: opetusministeriö.
- Koivusalo, Esko & Liisa Huovinen-Nyberg (1980): *Selkeä virkakieli*. Helsinki: Valtion koulutuskeskus.
- Lainlaatijan opas (1996) = *Lainlaatijan opas*. Helsinki: oikeusministeriö.
- Mäntynen, Anne (2003). *Miten kielestä kerrotaan? Kielijuttujen retoriikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Piehl, Aino, Matti Räsänen & Salli Kankaanpää (2009). Kohti parempaa säädöskieltä. *Kielikello* 2/2009, 19–22.
- Puro-Aho, Veera (2004). En jurist är alltid jurist – eller är han? Teoksessa: *Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XXIV. Vaasa 7.–8.2.2004*, 271–280. Vaasan yliopiston käännösteorian, ammattikielten ja monikielisyyden tutkijaryhmän julkaisut 31. Toim. Merja Koskela & Nina Pilke. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Sarangi, Srikant & Celia Roberts (1999). The dynamics of interactional and institutional orders in work-related settings. Teoksessa: *Talk, Work and Institutional Order. Discourse in Medical, Mediation and Management Settings*, 1–57. Toim. Srikant Sarangi & Celia Roberts. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Seurantaraportti (2009) = *Hallitusohjelman toimeenpanon arviointi hallituskauden puolivälissä. Hallituksen strategia-asiakirjan seuranta*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 14/2009. Helsinki: valtioneuvoston kanslia. [Myös: <http://www.vnk.fi/julkaisut/listaus/julkaisu/fi.jsp?oid=256443>.]